

ko je šlo za politične prestopke, preiskavo prevzela OZNA (UDV); ker je bilo kot dokaz za krivdo dovolj že priznanje obtoženca, je OZNA z vsemi metodami hotela priznanje dobiti. Sodišče je imelo samo nalogo pripraviti in izvesti glavno obravnavo. Mikola je v tem poglavju ob vrsti primerov dokazal, da je kaznovalna politika temeljila na politični segregaciji državljanov oziroma v ločevanju na privilegirane in nepriviligirane. Medtem ko sta sodišči političnim nasprotnikom za najmanjše prekrške izrekli ostre kazni (odvzem svobode, zaplemba premoženja, smrtna kazen), so partiji za iste prekrške dobili mile kazni. Na koncu tega poglavja je statistični pregled poslovanja kazenskega oddelka okrožnega sodišča v Celju v letih 1945-48.

V zadnjem poglavju je najprej izčrpno predstavil nekatere najpomembnejše procese pred okrožnim in okrajnim sodiščem v Celju v letih 1945-51. Zaradi boljše preglednosti jih je obravnaval po skupinah, in sicer posebej procese proti industrialcem in obrtnikom, trgovcem, kmetom, duhovnikom in redovnikom ter proti pripadnikom ilegalnih skupin in organizacij. Na koncu tega najobsežnejšega poglavja je obdelal še ostale procese, to je tiste, ki so tudi imeli politični značaj, saj so potekali proti informburojcem, tistim, ki so žalili ljudsko oblast in njene nosilce ipd. Posebno pozornost je namenil tistim obtožencem, ki so imeli dovolj poguma, da so javno in celo pisno izrazili kritičen odnos do oblasti in njenih gospodarskih ukrepov.

Knjigo mag. Milka Mikole, ki jo poleg zanimivega slikovnega gradiva, skic grobišč in taborišč, krasi jasno in tekoče pripovedovanje, je izdal Zgodovinski arhiv v Celju.

Jože Prinčič

Jože Prinčič: *Povojne nacionalizacije v Sloveniji 1945-1963*. Dolenjska založba, Novo mesto 1994, 176 str. (Seidlova zbirka; 12).

Zgodovinar dr. Jože Prinčič, znanstveni sodelavec Inštituta za novejšo zgodovino, je resnično ploden pisec zgodovinskih študij. Le dve leti po objavi monografije o industrializaciji Slovenije v desetletju 1947-1957 in objavi virov o nacionalizaciji je slednjo obdelal tudi v monografskem delu. Namen tega je bil "znanstveno utemeljena in ovrednotena zgodovinska analiza povojnih nacionalizacij." (str. 5) Nedvomno ustrezno postavljen cilj, saj je nacionalizacija eden tistih ukrepov, ki ga po vsakem prevratu ali revoluciji nova oblast uvede kot enega prvih za svojo utrditev in uveljavitev. Seveda je bila nacionalizacija, ki jo je uzakonila in izvedla jugoslovanska oblast po drugi svetovni vojni, drugačnega značaja in namena, kot je bila tista po prvi, ko je, kar avtor pravilno opredeljuje, bila "navidezna". Prinčič žal ne pojasni dovolj jasno te razlike oziroma ne opredeli, kaj nacionalizacija sploh je, kdaj jo neka državna oblast uvaja in izvaja, nasploh ne pojasni pojma in namena nacionalizacije kot ukrepa, s katerim država prevzame dotedanjo zasebno lastnino v svoje lastništvo. Tudi ne opozori na različne načine

in namene nacionalizacije, da se ta izvaja tudi v kapitalističnem gospodarskem sistemu, ko pravzame država tiste industrijske obrate ali banke, ki so v težkem ekonomskem položaju oziroma da to storijo vse države, ki se osvobajajo tujega gospodstva. Te nacionalizirajo predvsem tuji kapital. To je bilo tudi v jugoslovanskem primeru po 1. svetovni vojni, ko pa je nacionalizacija pomenila za lastnike predvsem prevzem jugoslovanskega državljanstva in ne spremembe lastništva iz zasebnih v državne roke.

Nacionalizacija po 2. svetovni vojni je bila povsem drugačna in je v mnogočem sledila vzoru iz oktobrske revolucije v Rusiji, ko je julija 1918 bila z dekretom nacionalizirana vsa večja industrija. Pri tem so boljševiki sledili predvsem "napotilom" "klasikov marksizma" o načinih "ekspropriacije ekspropriatorjev", saj so kot enega prvih ukrepov po prevzemu oblasti novembra 1917 nacionalizirali zemljo in uvedli delavsko kontrolo. V jugoslovanski revoluciji izvedeni, v pogojih narodnoosvobodilnega boja pod vodstvom komunistov, so ti glede nacionalizacije delno že v času vojne sledili sovjetskemu vzoru kot meni Prinčič, še bolj pa po koncu vojne. Vendar je bila v obeh nacionalizacijah - boljševiški leta 1918 in jugoslovanski - zaradi različnosti v revolucionarnem prevzemanju oblasti opaziti razlike. Pri tem je prav značaj vojne v Jugoslaviji kot narodnoosvobodilne in v njej izvedene revolucije na političnem področju bil vzrok za razliko med sovjetskim in jugoslovanskim načinom "ekspropriacije ekspropriatorjev". Osnovni način razlaščenja oziroma podržavljanja (nacionalizacije) je bila v času vojne in prvo leto in pol po njej zaplemba, ki je bila dodatna kazen za sodelovanje z okupatorjem. Zaradi tega je ta oblika nacionalizacije dobila naziv "patriotična nacionalizacija". Bila je osnovni način prenosa zasebne v državno lastnino vse do uzakonitve nacionalizacije kot zakonskega akta konec leta 1946. Osnovno zakonsko osnovo je imela zaplemba v odloku Predsedstva AVNOJ z dne 21. novembra 1944 "o prehodu sovražniškega imetja v državno svojino, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile". Pri tem je šlo za "patriotično nacionalizacijo" imovine nemške države (rajha) in njegovih državljanov na ozemlju Jugoslavije, za imetje oseb nemške narodnosti, torej predvojnih jugoslovanskih državljanov (izjema so bili tisti, ki so se borili v vrstah NOV in POJ in državljani nevtralnih držav, če niso sodelovali z okupatorjem) in za imetje vseh, ki so sodelovali z okupatorjem ne glede na državljanstvo, pa tudi za sekvester imovine oseb, ki so bile med okupacijo nasilno odvedene ali so same pobegnile oziroma za sekvester imovine, ki je prešla pod pritiskom okupacijskih oblasti v last tretjih oseb. Pri tem je potrebno izpostaviti, da je sekvester, ko začasno država upravlja z imovino, predvideno za razlastitev, običajen način zaščite te imovine, uporabljan v obdobjih po vojnah in prevratih.

Te oblike "patriotične nacionalizacije" kot prve faze v razlaščenju oziroma nacionalizaciji predstavi Prinčič na kratko (o zaplembah v Sloveniji in obsegu le teh je opravil raziskavo Milko Mikola; objavljeno v Prispevkih za novejšo zgodovino, XXII, 1992, št. 1-2), pri čemer je med ta način podržavljanja uvrstil še darilne (izročilne) in najemne pogodbe. Z darilnimi pogodbami so posamezni

lastniki (po dosegljivem gradivu jih je bilo okoli 20) odstopali državi svoja podjetja z vso "aktivo in pasivo" sicer formalno brezplačno, vendar jim je (ali njihovim zakonitim dedičem) država zagotavljala redno mesečno izplačevanje rente, ki za tedanje razmere ni bila niti tako nizka. Zakaj so se ti lastniki odločali za "darovanje" državi (v nekaterih primerih pa Komunistični partiji Slovenije, ki je nato ta podarjena industrijska podjetja podarila državi), je vprašanje, katerega odgovor je mogoče iskati v dejstvu, da je bilo med "darovalci" tudi nekaj sorodnikov visokih političnih funkcionarjev (npr. Josipa Vidmarja). Na ta način so si "darovalci" namreč zagotovili rento (za svoje otroke štipendije) ne glede na določbe pričakovane nacionalizacije. Bili pa so tudi primeri, da je državna oblast darovanje zavrnila "iz moralnih ozirov", kajti "darovalec" se je skušal na ta način rešiti kazenskega postopka. V zvezi z darilnimi (izročilnimi) pogodbami je zanimivo poročilo iz novembra 1958 o izplačevanju finančnih obveznosti tistim, ki so državi podjetje prostovoljno izročili (objavljen v Viri za nacionalizacijo industrisjih podjetij v Sloveniji po 2. svetovno vojni, Viri 5, Ljubljana 1992, dok. I, 95, str. 146-150). Iz tega dokumenta izvemo, koliko "darovalcev" je bilo (11), koliko vrednost je država dobila z izročili in koliko je "darovalcem" do tedaj plačala. Še bolj pa je pomembno, da je iz njega mogoče razbrati, da je februarja leta 1948 Ministrstvo za lahko industrijo FLRJ zahtevalo, da se pogodbe o izplačevanju rent razveljavijo in da se ta podjetja formalno nacionalizirajo. Povedno pa je, da tedaj (leta 1958) državni sekretariat za finance LR Slovenije sploh ni imel izročilnih pogodb, ampak le sezname. Pogodb ni bilo niti v Javnem tožilstvu LRS, uničili naj bi jih leta 1951. To kaže tudi na problematiko virov za nacionalizacijo v celoti.

Če je zaplemba kot način podržavljanja imela revolucionarni značaj in je izhajala iz značaja narodnoosvobodilne vojne, je bila nacionalizacija izključno povojno politično gospodarsko vprašanje. To je bilo predvsem vprašanje taktike oziroma izbire primerne trenutka za uzakonitev in izvedbo nacionalizacije, katera je bila pričakovana in napovedana in je "izhajala iz splošnih zakonitosti marksizma in leninizma". Princič navaja načela taktike spreminjanja lastninskih odnosov oziroma razlaščenja in podržavljanja zasebne lastnine proizvodjalnih sredstev: 1. prekrito in ne javno spreminjanje lastninskih odnosov (torej z načini "patriotične nacionalizacije"); 2. uvedba in ustavna uzakonitev "mešanega gospodarstva" z obstojem državnega, združnega in privatnega sektorja, pri čemer prva dva označuje za "eksponenta partije", privatnega pa kot "eksponent buržoazije" in takšno obliko zamejuje z decembrom 1946, torej z uzakonitvijo nacionalizacije. Formalno, ne pa tudi dejansko je "mešano gospodarstvo" uzakonjeno v ustavi iz leta 1946 obstajalo do leta 1953, ko je bila z ustavnim zakonom uzakonjena družbena lastnina, zasebna pa je ostala v glavnem le na področju zemljiške lastnine in obrti. Razen na teh dveh področjih gospodarskega delovanja je privatni sektor v resnici nehal obstajati z izvedbo nacionalizacije leta 1948 in ne že decembra 1946. Kot tretje in četrto načelo taktike navaja krepitev državnega sektorja in "omejevanje in izrivanje kapitalističnih elementov",

to je načina znanega kot "patriotična nacionalizacija", pri čemer se je oblast držala formalne zakonitosti oziroma je v ta namen izdajala zakonske akte, kar je peto načelo taktike KPJ za poseganje in spreminjanje lastninskih odnosov. Prinčič je navedel tudi razloge, zakaj je prevladala takšna taktika, pri čemer meni, da so bili notranje politični bržkone pomembnejši. Za zunanje politične razmere pa zapiše, da so imele precejšen vpliv, zlasti zaradi podaljšanja poti do mednarodnega priznanja (kar ne more povsem držati, saj so novo Jugoslavijo vse tri velesile priznale že konec marca 1945 in je bila tudi med ustanovnimi članicami OZN) in urejanja mejne problematike. Verjetno je bilo bolj odločilno to, da jugoslovansko vodstvo ni želelo oteževati mednarodnega položaja Sovjetske zveze.

Dejstvo je, da je državno-partijsko vodstvo nacionalizacijo načrtovalo, kajti bila je sredstvo za okrepitev državnega sektorja gospodarstva, ki ga je oblast imela v svojih rokah, vendar je z njo odlašala oziroma je ni uzakonila, kajti na razpolago je imela "patriotično nacionalizacijo" z zaplembo, ki je imela dovolj velik obseg, da formalna nacionalizacija ni bila niti potrebna. V predlogu ustave FLRJ je sicer bila nacionalizacija predvidena, vendar nato ni bila v ustavo uvedena, ker "bi morda naše gospodarstvo dezorganizirali, če bi izvedli nacionalizacijo prej, kot bi razmere za to dozorele" in bi to "otežilo notranjo gospodarsko rekonstrukcijo". V nacionalizaciji so namreč videli bolj kot način radikalnega spreminjanja lastniških odnosov in "dušitev privatnega sektorja" predvsem podržavljenje tujega kapitala oziroma industrije, katere lastniki so bili državljani zavezniških in v vojni nevtralnih držav. To je bil tudi razlog za odklonitev uvedbe nacionalizacije v ustavo in čakanje z uzakonitvijo do konca leta 1946 oziroma do septembra istega leta oziroma, kot navaja Prinčič (po Kidričevih besedah), "postopno dušitev" in ne "frontalna zadušitev". Ni bil tolikšen gospodarski in politični problem podržavljanje domačega industrije in trgovine, kajti za to je oblast uporabljala zaplembo in druge politično ekonomske ukrepe, večji problem je bilo vprašanje velikih industrijskih in rudarskih obratov, katerih lastniki so bili iz Velike Britanije, Francije, Švice, Švedske, Čehoslovaške itd. Da se je jugoslovanska državno-partijska oblast odločila, da jih bo nacionalizirala, so morali dozoreti notranjepolitični pogoji (utrditev oblasti), še zlasti pa jo je morala v to prepričati mednarodno politična situacija. Za uzakonitev nacionalizacije je tako padla odločitev na sestanku Politbiroja CK KPJ 22. septembra 1946. Tedaj so očitno presodili, da je potrebno storiti korak tudi proti kapitalu držav, ki so spadale na zahodno stran "železne zavese"; tega je jugoslovanska oblast imela v sekvstru. Tedaj je bil sprejet sklep o izvedbi nacionalizacije z argumentacijo (to je tudi vse, kar je o vprašanju nacionalizacije zapisano v zapisniku s seje, ki je bila sicer posvečena vprašanju gospodarske politike - bankam, davkom, kreditom, cenam, vodenju gospodarstva, industrializaciji): "Situacija sa stranim kapitalom nije baš najzgodnija. Držimo mnogo stranih poduzeća - zašto nemamo pravo. Ako ne izvršimo nacionalizaciju oni će nas. Što pre trebalo bi izvršiti nacionalizaciju. Nacionalizacija ne bi izazvala za nas u inostranstvu poteškoće. Treba pripremiti nacionalizaciju za prvu sjednicu Narodne Skupštine." Vsekakor

je državno-partijsko vodstvo dobro proučilo in ocenilo trenutek za izvedbo nacionalizacije in Prinčičeva trditev, da CK KPS v času priprav na nacionalizacijo skoraj ni razmišljal o političnih problemih, ki bi jih lahko izzvala, ne drži povsem. Prinčič to navaja posredno preko spominskega zapisa Edvarda Kardelja iz leta 1980, ko je neposredno pred smrtjo ocenil, da so nacionalizacijo "skušali izvesti kar najbolj humano, kolikor je to v takratnih razmerah bilo mogoče."

Da ni do tedaj bilo vprašanje nacionalizacije tujega kapitala bolj aktualno, je bilo na eni strani v tem, da je sekvester pomenil v ekonomskem pomenu v bistvu enako, saj je država upravljala in zasegala tudi ustvarjeno vrednost tega kapitala, na drugi strani pa je bilo to vprašanje odnosa med dotedanjimi zavezniki iz 2. svetovne vojne, razdeljenimi na dva tabora: sovjetski blok, v katerega je sodila tudi Jugoslavija in zahodno-demokratični.

Leto dni pred uzakonitvijo nacionalizacije, decembra 1945, je Politbiro CK KPJ sklenil pogajati se s tujci glede koncesij, "ker vsako odlaganje nam lahko v tujini politično škodi". Zavrnilo so možnost monopola za vžigalice švedskim koncesionarjem in da je "Borski rudnik potrebno čim prej nacionalizirati". Pogajanja niso prinesla nobene rešitve in državno-partijsko vodstvo se je odločilo za nacionalizacijo tujega kapitala, ki je v tem času postal z nacionalizacijo v matičnih državah v večini primerov last teh držav. Pri tem velja spomniti, da v Sloveniji ni bilo veliko industrijskih podjetij v lasti državljanov oziroma podjetij iz zavezniških in nevtralnih držav, še zlasti ne večjih industrijskih obratov. V lasti angleškega kapitala je bil tedaj rudnik in topilnica svinca v Mežici, medtem ko v drugih velikih industrijskih in rudarskih obratih ni bilo zavezniškega kapitala.

Nacionalizacija kot politično ekonomski ukrep, zakon je bil sprejet 6. decembra 1946, je bila izvajana v več fazah. Avtor je v različnih letih izvajane nacionalizacije glede na različne objekte le-te enostavno oštevilčil, čeprav je šlo pri nacionalizaciji za enovit ukrep - "prisilni legalni odvzem" z nadomestilom (vsak odvzem je v resnici prisilen, če ne ni odvzem, marveč darilo). Nacionalizacijo je razdelil: prva nacionalizacija (1946-1948), druga (1948-1950), tretja (1958-1963). Pripomniti velja, da je šlo pri t.i. prvi in drugi v resnici za isti cilj koga nacionalizirati - zasebna gospodarska podjetja - pri t.i. drugi nacionalizaciji, uzakonjeni 28. aprila 1948, pa je šlo le za spremembe in dopolnitve zakona iz decembra 1946. V teh spremembah in dopolnitvah je bila nacionalizacija razširjena še na tista zasebna gospodarska podjetja, ki niso bila nacionalizirana konec leta 1946. Poenostavljeno je mogoče reči, da so bili objekt nacionalizacije v letu 1946 industrijska podjetja, veletrgovina, večji del hotelov, v letu 1948 pa "manjša" zasebna gospodarska podjetja, kot so bili manjši industrijski obrati, trgovski in gostinski lokali, skladišča, kinematografi ipd. Vsa nacionalizirana zasebna gospodarska podjetja je avtor poimensko navedel. Pri t.i. tretji nacionalizaciji, uzakonjeni deset in pol let po nacionalizaciji gospodarskih podjetij, pa so bili objekt podržavljanja stanovanja oziroma najemne zgradbe in gradbena zemljišča v mestih in naseljih mestnega značaja. Ob problematiki nacionalizacije stanovanj je pomembno še dejstvo, da je država že pet let pred zakonom o nacionalizaciji

stanovanj in gradbenih zemljišč v mestih izdala zakon o upravljanju stanovanskih hiš, s katerim je bilo v hiše z več kot tremi stanovanji uvedeno družbeno upravljanje. To je pomenilo, da je bilo lastnikom stanovanj omejeno razpolaganje s stanarino, ki so jo pobirali za stanovanja; imel je pravico pobirati le 10 % stanarine, ostali del je šel državi. To je bila tudi nekakšna nacionalizacija, vsaj po učinku. Opozoriti velja, da je nacionalizacija kot način poddržavljanja lastnine opazna tudi pri agrarni reformi, izvedeni v Jugoslaviji po 2. svetovni vojni, če ne že po normativnem poimenovanju pa po učinku oziroma posledici. Vse gozdne površine, ki jih je zadel zakon o agrarni reformi in kolonizaciji, so namreč zakonsko postale lastnina države. Še bolj jasno pa je na področju kmetijstva nacionalizacija opazna v zakonu o kmetijskem skladu splošnega ljudskega premoženja in o dodeljevanju zemlje kmetijskim organizacijam, ko je vsa obdelovalna zemlja kmetov nad 10 ha postala splošno ljudsko premoženje tj. državna lastnina. Pri tem ne gre pozabiti, da je šlo za nacionalizacijo tudi v primeru zakona o odkupu zasebnih lekarn, s katerim je država posredno nacionalizirala vse zasebne lekarne. S tem zakonom so prenehala veljati dovoljenja za javne lekarne, izdana zasebnikom (koncesije), tako da ti dejavnosti niso mogli več opravljati in so bili prisiljeni svoje lokale z vso opremo in zalogami odstopiti državi proti odškodnini - torej jih prodati.

Glede na razdelitev nacionalizacije na tri je Prinčič obdelal te v treh poglavjih po domala istem vzorcu: zakon, obseg, prevzem in preoblikovanje nacionaliziranih podjetij, preknjižba oziroma vknjiženje lastninskih pravic. V primeru t.i. prve in druge nacionalizacije je na kratko opozoril še na nacionalizacijo v coni B, pri čemer gre v prvem primeru za cono B Julijske krajine, v drugem za cono B Svobodnega tržaškega ozemlja, pri čemer v obeh primerih opozarja na razpravo Maruške Zgradnik, ki je to problematiko poglobljeno obdelala v zbirki virov o nacionalizaciji industrijskih podjetij po drugi svetovni vojni (Viri 5, Ljubljana 1992, str. 151-154).

Ker je nacionalizacija odvzem premoženja načeloma s plačevanjem odškodnine, je avtor posvetil pri obravnavi vsake faze nacionalizacije posebno podpoglavje obveznostim do bivših lastnikov. To je v obravnavi nacionalizacije še najbolj neraziskano področje, kjer je še največ nejasnosti oziroma ni mogoče dati točnih podatkov in je zato "nevralgična točka" tako nacionalizacije kot sedaj potekajoče denacionalizacije. Normativno je vprašanje odškodnine v veliki meri jasno (država je priznala odškodnino v vrednosti čistih aktiv na dan prevzema v državno lastnino, ni pa prevzela obveznosti nastale izven delovnega področja podjetja, tiste, ki so nastale med vojno ali iz dela za sovražnika, nastale zaradi nedovoljene trgovine in špekulacije, prezadolžitve), drugače pa je glede izplačevanja: kako je oblast ovrednotila nacionalizirano lastnino in v kolikšni meri je odškodnino posameznim razlaščenim lastnikom izplačala. Odškodnina naj bi se izplačevala v državnih obveznicah, v posameznih primerih pa v gotovini. Vprašljive so bile (so) ocenitve oziroma merila. Oblastem se je zdelo, da so bile cenitve nacionaliziranega premoženja previsoke ("ne kupujemo od bivših lastnikov, temveč izvajamo

nacionalizacijo”), zato so cennitve v več primerih bile spremenjene oziroma zmanjšana vrednost nacionaliziranega podjetja. V praksi pa so bile odškodnine v mesečnih obrokih izplačevane le tistim, ki so zaradi nacionalizacije njihovih gospodarskih podjetij ostali brez sredstev za preživetje; leta 1957 so jim priznali celo plačilo pogrebnih stroškov (sic!). Odškodnina za stanovanjske hiše oziroma stanovanja, kajti nacionaliziran je bil “presežek” nad dve stanovanji v lasti posameznega državljana, je znašala 10 % stanovanjske najemnine plačevane za nacionalizirana stanovanja, plačevana naj bi bila za dobo 50 let (torej rok še ni iztekel!) v enakih letnih obrokih. Dve leti po izdaji zakona pa je bilo z uredbo ZIS določeno, da se bodo odškodnine izplačevale z obveznicami, v določenih primerih tudi v gotovini. Pri vsej problematiki plačevanja odškodnin je “kardinalno” vprašanje v kolikšni meri, komu in kdaj so bile izplačene oziroma ali so sploh bile. Kljub vestnemu spremljanju arhivskega gradiva pa na to ni Prinčič dal odgovora.

V sklepnih besedi je povzel značilnosti vseh štirih faz nacionalizacije (po avtorjevem mnenju gre za več nacionalizacij) in na koncu navedel pozitivne in negativne učinke oziroma posledice nacionalizacije. Kot pozitivne šteje: z osredotočenjem kapitala je bil ustvarjen pogoj za hiter in vsestranski gospodarski razvoj, v primeru nacionalizacije najemnih stanovanjskih prostorov in gradbenih zemljišč pa je to omililo stanovanjsko problematiko in je pomenilo izhodišče za stanovanjsko reformo ter pospešeno urbanizacijo. Negativnosti nacionalizacije pa so po Prinčičevem mnenju: nacionalizacija je prinesla razformiranje dotedanjih podjetij oziroma omogočila združevanje teh v nova, večja, kar naj bi bilo nesmiselno “zlasti še ker so stroje, opremo in strokovno osebje razdelili in uporabili zelo negospodarno”; nacionalizacija naj bi bila vzrok za slabo gospodarjenje z nacionalnim premoženjem, povzročila konec zasebne pobude in podjetništva, kar naj bi povzročilo padec delovne storilnosti in kakovosti izdelkov. Kot negativno posledico šteje tudi površno izpeljan nacionalizacijski postopek (to je vzrok in ne posledica), posledica le-tega pa je slabo urejena dokumentacija. Nacionalizacija stanovanj in gradbenih zemljišč naj bi zmanjšala obseg najboljše obdelovalne zemlje v Sloveniji, pri čemer pa ni jasno kako je bilo to mogoče, kajti glede nacionalizacije gradbenih zemljišč je bilo jasno, da so bila v to zajeta le tista v mestih in naseljih mestnega značaja, na pa obdelovalna (še manj pa najboljša) zemlja. Pri tem gre še za nedoslednost v trditvi, ko na eni strani meni, da je nacionalizacija stanovanj in gradbenih zemljišč imela pozitiven vpliv na urbanizacijo, na drugi šteje med negativne posledice pozidavo kmetijskih zemljišč; nacionalizirana so bila le tista gradbena zemljišča, ki so bila tedaj kot taka spoznana in ne tista na podeželju. Tudi kasnejše razlastitve in prodaje zemljišč ter pozidave niso neposredno povezani z nacionalizacijskim zakonom iz decembra 1958. Zidanje stanovanjskih (v veliki meri zasebnih enodružinskih) hiš na slovenskem podeželju, ko so v resnici hiše in cela naselja rastle na dobri obdelovalni zemlji, pa je bolj stvar kasnejših let in “zasebne” pobude in interesa graditeljev ne pa nacionalizacije kot ukrepa države.

Na koncu knjige je še seznam podržavljenih in novo ustanovljenih podjetij, ki pa žal nimajo zaporednih števil, tako da je iz tega seznama težje spoznati obseg celotne nacionalizacije oziroma tistega dela, ki je podržaval gospodarska podjetja.

Prinčičevo delo je vsekakor dobrodošlo za spoznavanje nacionalizacije kot enega ključnih ukrepov razvoja družbeno političnih in ekonomskih odnosov po 2. svetovni vojni. Še bolj razumljivo je ob hkratnem branju dokumentov o nacionalizaciji, ki jih je pripravil in izdal v sodelovanju M. Zagradnik (Dokumenti o nacionalizaciji industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in Slovenski Istri) in M. Zupančiča (o problematiki arhivskega gradiva o tej temi). Monografska študija o nacionalizaciji v Sloveniji po 2. svetovni vojni je zato v resnici nadaljevanje izdaje virov z njihovo analitično uporabo. Knjiga, ki je kljub "dnevnopolitičnosti" teme napisana po zakonitostih zgodovinskega pisanja, kljub nekaterim "koketiranjem" z zgodovinarskim "novorekom", je polna podatkov, kar je sicer kvaliteta vseh Prinčičevih del. Delo namreč temelji na arhivskem gradivu za obdobje po 2. svetovni vojni, kar govori o nedvomno velikem poznavalcu, saj je pregledal domala vse gradivo, hranjeno v osrednjem slovenskem arhivu, kar velja zlasti gradivo z gospodarskega področja. Žal ni mogel uporabljati tudi arhivskega gradiva iz beograjskega Arhiva Jugoslavije, kjer so za nacionalizirana podjetja iz Slovenije hranjeni celi dosjeji tistih, ki so bila uvrščena v t.i. podjetja zveznega pomena. Delo je opravljeno z veliko zavzetostjo in temeljitostjo in ima raven solidnega stvarnega pregleda.

Na koncu velja opozoriti še na "tehnično" pomanjkljivost, kajti vsebino je težko spremljati, ker so opombe, te pa so v mnogih primerih nadaljevanje oziroma bolj podrobno pojasnjevanje zapisanega v osnovnem besedilu, navedene na koncu vsakega poglavja. Za zgodovinska dela s kopico opomb, še zlasti če so te vsebinske in se v mnogih primerih vežejo neposredno na tekst, je vsekakor bolj primerna uporaba opomb pod črto. "Tehničnega" značaja pa je tudi različen naslov na naslovnici (ovitku) in v knjigi (uporabljen tudi v CIP). To je namreč že drugi primer pri isti založbi, da je naslov knjige Jožeta Prinčiča različen "zunaj" in "znotraj". Ob tem le na rob: naslov na naslovnici (Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945-1963) sicer točno opredeljuje vsebino (razen da ni v tem zajeto ozemlje, priključeno k Sloveniji leta 1947 oz. 1954), vendar je v njem pleonazem. Vprašanje je, ali je potrebno posebej poudariti, da gre za ozemlje LR Slovenije, če je Ljudska republika Slovenija v navedenem obdobju že sama po sebi ozemeljsko opredeljena.

Zdenko Čepič

A l e š G a b r i č: *Socialistična kulturna revolucija. Slovenska kulturna politika 1953 - 1962.* Cankarjeva založba, Ljubljana 1995, 370 strani.

Zanimanje za novejšo slovensko zgodovino se je kot posledica dinamičnih političnih procesov v zadnjem desetletju močno povečalo, saj so se začele načenjati